

MAŁGORZATA GAJEWSKA, BARBARA IGNAR-GOLINOWSKA

OCENA ŻYWIENIA UCZNIÓW W POLSCE NA PODSTAWIE DANYCH
STACJI SANITARNO-EPIDEMIOLOGICZNYCH ZA 2001 ROK

EVALUATION OF PUPILS' NUTRITION IN POLAND ON THE BASIS OF THE
DATA FOR THE YEAR 2001 GATHERED BY THE SANITARY-EPIDEMIOLOGICAL
STATIONS

Zakład Promocji Zdrowia
Państwowy Zakład Higieny
00–791 Warszawa, ul. Chocimska 24
Kierownik: prof. dr hab. med. M. Miller

Przedstawiono sytuację dotyczącą żywienia uczniów podczas pobytu w szkole na podstawie danych stacji sanitarno-epidemiologicznych za 2001 rok. Podjęto próbę oceny na ile potrzeby żywieniowe uczniów zostały w ten sposób zaspokojone. Wykazano jakie należy podjąć działania zmierzające do poprawy sytuacji.

Pierwsza zasada racjonalnego żywienia to: przerwy między posiłkami nie dłuższe niż 4 godziny. Uczniowie powinni więc jeść posiłki także w szkole, w której spędzają dużą część dnia. W zależności od czasu pobytu w szkole konieczne jest realizowanie różnych wariantów żywienia uczniów.

- Jeżeli uczniowie krótko przebywają w szkole (nie dłużej niż 6 godzin) – powinni zjeść tam II śniadanie lub obiad lub ciepłe danie, a uczniowie którzy przyszli na czczo powinni zjeść na pierwszej przerwie śniadanie i drugi posiłek, jeżeli będą w szkole dłużej niż 4 godziny;
- Jeżeli uczniowie długo przebywają w szkole (dłużej niż 6 godzin) – powinni zjeść dwa posiłki; uczniowie którzy przyszli na czczo powinni zjeść śniadanie na pierwszej przerwie.

Niezależnie od tych wariantów powinien funkcjonować system dostarczania uczniom napoju (produktu) mlecznego.

Celem pracy było ustalenie jakie istnieją możliwości żywienia się w szkole i na ile z tych możliwości korzystają uczniowie.

MATERIAŁY I METODY

Materiał stanowiły dane sprawozdawcze Działu Higieny Dzieci i Młodzieży stacji sanitarno-epidemiologicznych zebrane w trakcie rutynowych kontroli placówek nauczania. Były to:

- wykazane w sprawozdaniu MZ-53 za 2001 rok dane na temat prowadzonego w placówkach dożywiania (wydawanie ciepłych posiłków i napoju) oraz o korzystaniu z tego dożywiania przez uczniów,

– wykazane w sprawozdaniu uzupełniającym za 2001 r. dane o:

- wydawaniu w placówkach napoju mlecznego
- organizacji wspólnych śniadań
- punktach sprzedaży oferujących produkty spożywcze w szkołach.

Zgromadzone informacje dotyczą około 97% szkół w Polsce (w 2001 roku wskaźnik skontrolowania szkół znajdujących się w ewidencji stacji sanitarno-epidemiologicznych wyniósł 97,1%).

Wyniki przedstawiono w podziale na poszczególne typy placówek: szkoły podstawowe o pełnym stopniu zorganizowania, filie szkół podstawowych, gimnazja, filie gimnazjów, licea ogólnokształcące, zasadnicze szkoły zawodowe, średnie szkoły zawodowe i szkoły pomaturalne. Dane liczbowe o badanych szkołach i uczniach do nich uczęszczających przedstawiono w tabeli I.

Tabela I. Liczba szkół skontrolowanych przez stacje sanitarno-epidemiologiczne w 2001 r. w podziale na typy oraz liczba uczniów uczęszczających do tych szkół
A number of schools controlled by sanitary-epidemiological stations in 2001, divided into types of schools and number of pupils attending those schools

Typy szkół	Liczba szkół	Liczba uczniów
Szkoły podstawowe pełne	14724	3099602
Filie szkół podstawowych	1234	43393
Gimnazja	6200	1542736
Filie gimnazjów	614	46888
Szkoły zasadnicze zawodowe	2236	371369
Szkoły średnie zawodowe	5636	807340
Licea ogólnokształcące	2242	709797
Szkoły policealne/pomaturalne	971	95040
Ogółem	33857	6716165

WYNIKI

Warunki do prowadzenia dożywiania

Ustalono, że warunki do prowadzenia dożywiania posiadało 40,5% (13 697) szkół, a ciepłe posiłki wydawano w 34,8% (11 795) szkół. W około 5% szkół warunki nie były więc wykorzystane. Warunki do prowadzenia dożywiania posiadało około 54% szkół podstawowych o pełnym stopniu zorganizowania i około 52% gimnazjów. Dotyczyło to także około 32% filii gimnazjów, około 15% filii szkół podstawowych oraz około 15 – 27% szkół ponadpodstawowych i pomaturalnych. Opisaną sytuację, w podziale na poszczególne typy placówek ilustruje rycina 1.

Wydawanie ciepłych posiłków

Wszystkie gimnazja i większość szkół podstawowych, posiadających warunki do prowadzenia dożywiania, oferowały uczniom ciepłe posiłki. Nie wykorzystanie potencjału istniejących warunków odnosiło się przede wszystkim do filii szkół oraz do szkół ponadpodstawowych i pomaturalnych (ryc. 1).

W „Instrukcji wypełniania druku MZ-53, Roczne sprawozdanie z działalności w zakresie higieny dzieci i młodzieży” podano, że „brak warunków do prowadzenia dożywiania” odnosi się do „placówek, w których brak jest bloku żywienia (zaplecza kuchennego i jadalni) lub innego miejsca możliwego do wykorzystania na przygotowanie i wydawanie ciepłych posiłków”. Prawdopodobnie w szkołach filialnych częsta była

Ryc. 1.

sytuacja, gdy kontrolujący placówkę ocenił, że warunki były, a kierownictwo szkoły uznawało je za niewystarczające do przyrządzania posiłków. Jeśli chodzi o szkoły ponadpodstawowe i pomaturalne należy brać pod uwagę, że często dożywianie nie było prowadzone, ponieważ nie było chętnych do konsumpcji.

Korzystanie przez uczniów z ciepłych posiłków

Odsetek uczniów korzystających z ciepłych posiłków (16,1% wszystkich uczniów skontrolowanych szkół czyli 1 090 535 osób) wydaje się być bardzo mały w odniesieniu do istniejących placówek wydających ciepłe posiłki (34,8% szkół). Sytuację w poszczególnych typach szkół ilustruje rycina 2.

Posiłki wydawano w 49,4% szkół podstawowych i w 52,1% gimnazjów; z ciepłych dań korzystało 24,3% uczniów szkół podstawowych i 16,1% gimnazjalistów. Ciepłe dania wydawało 17,9% liceów ogólnokształcących, 9,2% zasadniczych szkół zawodowych, 7,9% szkół średnich zawodowych i 3,8% szkół pomaturalnych, a spożywało je jedynie 2–4% uczniów tych placówek. Wyjątkiem od zarysowującej się reguły okazała się sytuacja w filiach szkół podstawowych, proporcja odsetka placówek oferujących posiłki do odsetka korzystających z nich uczniów wyniosła w przybliżeniu 1:1 (6,1% : 7,7%).

Należy podkreślić, że odsetek uczniów korzystających z ciepłych posiłków był liczony od wszystkich uczniów wszystkich skontrolowanych szkół. Nie zbiera się danych ogólnopolskich na temat liczby stołujących się uczniów w stosunku do liczby uczniów w szkołach wydających posiłki. W ramach pracy wykonanej w stacjach sanitarno-epidemiologicznych na próbie około 9 tysięcy placówek* ustalono, że w 2000 roku zjadanie ciepłego posiłku powszechniejsze było w szkołach podstawowych (37,7% uczniów) i gimnazjach (29,4% uczniów) niż w szkołach ponadpodstawowych (12,4% uczniów średnich szkół zawodowych, 11,5% uczniów liceów ogólnokształcących i 11,2% uczniów zasadniczych szkół zawodowych). Dyrektorzy badanych szkół zostali zapytani „dla ilu procent uczniów szkoła byłaby w stanie wydawać ciepłe posiłki przy wykorzystaniu wszystkich swoich możliwości”. W zależności od typu placówki dyrektorzy wskazywali, że ciepłe posiłki mogłoby spożywać w szkołach podstawowych 60,8% uczniów, w gimnazjach 55,2% uczniów, w zasadniczych szkołach zawodowych 35%, w średnich zawodowych 31,6% i w liceach ogólnokształcących 28,7% uczniów. Na wniosek Państwowego Zakładu Higieny Główny Inspektorat Sanitarny zlecił stacjom sanitarno-epidemiologicznym zbieranie od 2002 roku informacji o spożywaniu ciepłych posiłków przez uczniów w szkołach wydających te posiłki i dokumentowanie tych danych w sprawozdaniu rocznym MZ-53.

Spożywanie pełnych obiadów i posiłków jednodaniowych

Ciepłe posiłki spożywane były jako pełne dwu- trzy-daniowe obiady lub jako jedno danie. Z pełnych obiadów korzystało 10,6% (714 680) uczniów, a z posiłków jednodaniowych 5,5% (370 995) uczniów*.

W szkołach podstawowych i gimnazjach uczniowie częściej spożywali pełne obiady niż posiłki jednodaniowe, a w filiach szkół podstawowych i w filiach gimnazjów częściej

---

* „Ustalenie skali i przyczyn małej powszechności korzystania przez uczniów z ciepłych posiłków oferowanych przez szkoły”. Opracowanie wykonano w stacjach sanitarno-epidemiologicznych wg koncepcji Samodzielnej Pracowni Higieny Szkolnej PZH, wyniki opracowano w Departamencie Higieny Środowiska Głównego Inspektoratu Sanitarnego.

Ryc. 2.

Ryc. 3.

Ryc. 4.

spożywali posiłki jednodaniowe niż pełne obiady. Można przypuszczać, że w tych środowiskach skromne warunki do prowadzenia żywienia skłaniały do przygotowywania skromniejszych posiłków (jednodaniowych). Taki model konsumpcji związany był prawdopodobnie również z preferowaniem przez konsumentów posiłków tańszych. W szkołach ponadpodstawowych i pomaturalnych większym powodzeniem cieszyły się pełne obiady.

Napój w szkole

Uczniowie przebywający kilka godzin w szkole powinni mieć możliwość wypicia napoju (przyjmowanie płynu jest jeszcze ważniejsze niż zjedanie posiłków). Z ofertą wystąpiło 31,9% (10 804) szkół, a skorzystało z niej 14,9% (998 982) uczniów. Zanotowano pod tym względem znaczne zróżnicowanie między poszczególnymi typami szkół (ryc. 4). Najczęściej napój podawano uczniom filii szkół podstawowych, rzadziej uczniom pełnych szkół podstawowych, filii gimnazjów i gimnazjów (w 26–67% placówek). Rzadko proponowano uczniom napój w szkołach o wyższym poziomie kształcenia (w 2–7% placówek). Najczęściej z oferowanego napoju korzystali uczniowie filii szkół podstawowych (60,6% uczniów), rzadziej uczniowie filii gimnazjów i szkół podstawowych o pełnym stopniu zorganizowania (odpowiednio: 26,9% i 24,4% uczniów). W gimnazjach napój wypijało 10,1% uczniów, a w szkołach ponadpodstawowych z napoju korzystało jedynie 2–4% uczniów.

Napój mleczny w szkole

Jedną z zasad racjonalnego żywienia jest spełnienie wymogu dostarczenia organizmowi, szczególnie znajdującemu się w okresie intensywnego rozwoju, dostatecznej ilości mleka i jego przetworów. Szkoła jest miejscem, w którym mogłoby się to odbywać. Szansa ta nie jest wykorzystywana. Dane za rok 2001 wskazują, że zaledwie 4,1% (1345) szkół wydawało uczniom napój mleczny, a piło go 113 950 (1,8%) uczniów. W połowie tych szkół prowadzono tę działalność jedynie w sezonie zimowym obejmując nią połowę wymienionych uczniów. W szkołach ponadpodstawowych zanotowano niższe wartości omawianych wskaźników niż w szkołach podstawowych i gimnazjach. Szczegółowe dane w podziale na typy szkół zawarto w tabeli II.

Wspólne śniadania w szkole

W latach 1992–1993 podjęto ogólnopolską inicjatywę upowszechnienia organizacji wspólnych śniadań w szkołach. Śniadanie to (złożone z kanapki przyniesionej przeważnie z domu i napoju oferowanego przeważnie przez szkołę) organizowane jest na przerwie i spożywane wspólnie przez wychowawcę i uczniów. Wspólne śniadania, w ciągu całego roku 2001 organizowało 18,6% (6 082) szkół, a korzystało z nich 6,3% (416 305) uczniów. Wspólne śniadania ograniczone do sezonu zimowego organizowało 4,1% (1 344) szkół, zjadało je 1,2% (81 509) uczniów (tabela III).

Wspólne śniadania organizowano przede wszystkim w szkołach podstawowych i gimnazjach. Uczestnikami tych posiłków są głównie młodsi uczniowie. W szkołach o wyższym stopniu kształcenia wspólne śniadania organizowano sporadycznie, i tylko w niektórych województwach (małopolskim, łódzkim, podkarpackim, śląskim).

Sklepiki/bufety w szkole

Uczniowie wielu szkół mogą zaopatrywać się w produkty spożywcze w sklepikach szkolnych lub bufetach. W 2001 r. te punkty sprzedaży funkcjonowały na terenie 40,7%

Tabela II. Szkoły wydające napój mleczny i korzystający z niego uczniowie w 2001 roku
Schools serving milk drinks and pupils consuming them in 2001

Typy szkół	Liczba placówek skontrolowanych	Liczba uczniów w tych placówkach	Napój mleczny podawany przez cały rok				Napój mleczny podawany tylko zimą			
			Szkoły		Uczniowie		Szkoły		Uczniowie	
			Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Szkoły podstawowe	15958	3142995	564	3,5	44651	1,4	466	2,9	46426	1,5
Gimnazja	6814	1586324	143	2,1	7789	0,5	97	1,4	8051	0,5
Licea ogólnokształ.	2011	692371	9	0,5	976	0,1	7	0,4	666	0,1
Zas. szkoły zawod.	2236	371369	25	1,1	2857	0,8	9	0,4	597	0,2
Śred. szkoły zawod.	5636	807340	16	0,3	1575	0,2	9	0,2	362	0,1
Ogółem	32655	6600399	757	2,3	57848	0,9	588	1,8	56102	0,9

Tabela III. Szkoły organizujące wspólne śniadania i korzystający z nich uczniowie w 2001 roku
Schools, where common breakfasts are organized and pupils consuming them in 2001

Typy szkół	Liczba placówek skontrolowanych	Liczba uczniów w tych placówkach	Wspólne śniadania organizowane przez cały rok				Wspólne śniadania organizowane tylko zimą			
			Szkoły		Uczniowie		Szkoły		Uczniowie	
			Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Szkoły podstawowe	15958	3142995	5003	31,2	365301	11,6	1139	7,1	69448	2,2
Gimnazja	6814	1586324	852	12,5	40918	2,6	195	2,9	11326	0,7
Licea ogólnokształ.	2011	692371	48	2,4	2880	0,4	3	0,2	187	0,03
Zas. szkoły zawod.	2236	371369	82	3,7	3785	1,0	3	0,1	126	0,04
Śred. szkoły zawod.	5636	807340	97	1,7	3421	0,4	4	0,1	422	0,1
Ogółem	32655	6600399	6082	18,6	416305	6,3	1344	4,1	81509	1,2

placówek. W co trzeciej szkole w można było nabyć napoje bezmleczne (gazowane, niegazowane), słodczyce i pieczywo cukiernicze. Produkty, które z punktu widzenia poprawności odżywiania byłyby bardzo pożądane (produkty mleczne, owoce) można było nabyć w 6–8% placówek; dwa, trzy razy częściej w szkołach o wyższym stopniu kształcenia niż w szkołach podstawowych i gimnazjach. W 11,6% szkół w bufetach oferowano ciepłe dania typu: hamburger, pizza, hot dog (dotyczyło to około 25% szkół ponadpodstawowych i około 5% szkół podstawowych i gimnazjów) (tab. IV).

Tabela IV.

Automaty do sprzedaży

Na terenie 11,7% szkół zainstalowano automaty do sprzedaży. Można było w nich kupić przede wszystkim napoje bezmleczne (gazowane i niegazowane). W nielicznych punktach oferowano napoje mleczne.

DYSKUSJA

Ustalono, że w 2001 r. jedynie 16,1% (1 090 535 uczniów) jadło posiłki szkolne, w tym w odniesieniu do 10,6% (714 680) uczniów jadło pełne obiady. Otrzymany obraz ulegnie poprawie, jeżeli wśród posiłków uwzględni się dania kupowane w bufetach, głównie przez starszych uczniów. Można pokusić się o orientacyjne oszacowanie, że te dania miało zwyczaj zjadać kilka procent uczniów szkół ponadpodstawowych (w szkołach o niższym szczeblu kształcenia częstość kupowania ich była prawdopodobnie znikoma). Uwzględniając tę poprawkę można dojść do wniosku, że posiłki w szkole zjadało 10% uczniów szkół ponadpodstawowych, 15% gimnazjalistów i 25% uczniów szkół podstawowych.

Można założyć, że po przeprowadzeniu zmian poprawiających organizację dożywiania, zwiększyłyby się o kilka punktów procentowych wykorzystanie potencjału placówek. Należałoby zadbać o walory smakowe posiłków (gotować smacznie), oferować kilka zestawów dań do wyboru, dbać o czystość i estetykę podania, umożliwić jednorazowe wykupienie posiłku, nie dopuszczać do tłoku przy wydawaniu dań, wydłużyć czas przeznaczony na posiłek (przerwy 15-minutowe są zbyt krótkie), obniżyć cenę dań. Wbrew temu ostatniemu postulatowi cena ta bywa zwiększana. Jest to związane z coraz częściej spotykanym przekazywaniem stołówek przez szkoły agentom, którzy wyznaczają ceny pozwalające im na rentowność tej działalności. W ten sposób stołówki w coraz mniejszym stopniu służą uczniom, a w coraz większym stopniu innym chętnym, zamieniając się w bar czy restaurację. Dzieje się tak ponieważ szkoły nie są w stanie tych stołówek utrzymywać.

Z oferowanego przez szkołę napoju korzystało 14,9% (998 982) uczniów. Możliwość tę stworzono w 31,9% szkół. Mała aktywność szkół w tym zakresie wspomagana jest przez oferty sklepików i bufetów w postaci zimnych napojów gazowanych i niegazowanych, czasem herbaty (były one sprzedawane w 40,7% placówek). W co 10 szkole można było kupić napoje w automacie. Nie wiadomo ilu uczniów (jaki procent) ma zwyczaj zaspokajania w ten sposób swojego pragnienia.

Jeżeli mowa o napojach, jeszcze raz warto podkreślić znaczenie mleka w żywieniu młodych organizmów. Jakże korzystne byłoby dla uczniów, gdyby codziennie w szkole wypijali napój mleczny. Mimo wysiłków, hasła „szklanka mleka dla każdego ucznia” nigdy nie udało się w szerszym zakresie wcielić w życie. W 2001 r. napój mleczny piło 114 tys. uczniów (1,8%), w tym 56 tys. (0,9% uczniów) piło go jedynie w sezonie zimowym. Możliwość picia napoju mlecznego stworzono w 4,1% placówek. Sytuację poprawiają oferty sklepików i bufetów w postaci produktów mlecznych (jogurt, kefir, desery), dostępnych w 8% szkół. Nie wiadomo ilu uczniów (jaki procent) ma zwyczaj te produkty kupować.

Sklepikom i bufetom szkolnym należy przyglądać się wnikliwie. Uczniowie lubią w nich kupować, gdyż czują się bardziej dorośli i niezależni, sami przecież decydują co wybrać. Asortyment oferowanych produktów spożywczych, odpowiadając ich upodoba-

niom, nie sprzyja właściwemu odżywianiu się. Prawie wszystkie sklepiki/bufety szkolne miały w swojej ofercie napoje bezmleczne (gazowane i niegazowane) oraz słodczyce. Natomiast produkty mleczne, gotowe kanapki, pieczywo niecukiernicze i owoce można było nabyć w nielicznych z nich. Konieczne jest odwrócenie tych proporcji na korzyść produktów pożądaných z punktu widzenia poprawności żywienia. W szkołach ponadpodstawowych popularnością cieszą się dania z bufetów. Należy podejmować badania na temat skali spożywania tych dań przez uczniów i oceny ich wartości odżywczej. Coraz powszechniej spotykanymi punktami sprzedaży będą zapewne automaty. Należałoby to wykorzystać do większego rozpowszechnienia ofert produktów mlecznych.

Punkty sprzedaży w szkołach działają na zasadzie podaży i popytu. Właściciele oferują to co uczniowie chcą kupować. Nie wydaje się możliwe, aby zmienili swoje postępowanie na skutek perswazji żywieniowców. Działania prowadzące do zmiany sytuacji trzeba kierować do uczniów, przekonywać ich, aby kupowali owoce i produkty mleczne i nie wykazywali chęci nabywania ciast, słodczych i napojów gazowanych. Jest to ogromne wyzwanie, nie należy spodziewać się szybkiego efektu. Chodzi o proces wykształcenia zachowań prozdrowotnych. Sterowanie nim jest trudne. Działania promujące racjonalne żywienie mają prawdopodobnie miejsce w każdej szkole w ramach obowiązkowego wychowania zdrowotnego. Osiągnięcie efektu, o który nam chodzi można by uznać za oznakę skuteczności tego wychowania.

Aby ocenić na jaką skalę stwarzane w szkole możliwości zaspokajają potrzeby uczniów należy przyjrzeć się ich zwyczajom, a przede wszystkim wadom w ich sposobie żywienia. Na podstawie danych z piśmiennictwa można sądzić, że:

- kilkanaście procent uczniów przychodzi do szkoły na czczo [1, 4, 6],
- około 20% uczniów zazwyczaj nic w szkole nie jada [1, 3, 6],
- kanapkami przynoszonymi z domu zaspokajają głód 50% wszystkich uczniów [1, 3],
- ponad 60% uczniów zjada zazwyczaj II śniadanie [1, 4],
- obiad w domu spożywa 70–80% uczniów [1, 5].

Do udzielenia jakich świadczeń powinny być przygotowane szkoły w świetle naszkicowanego obrazu żywienia uczniów? Wydaje się, że do:

- codziennego wydawania obiadu – 20 – 30% uczniów w każdej szkole,
- zapewnienia II śniadania co najmniej 50% uczniów.

Przy ograniczeniu środków należy w pierwszym rzędzie skupić się na zaspokojeniu potrzeb najbardziej potrzebujących:

- nic w szkole nie jedzących (kilkanaście procent uczniów),
- nie jadających posiłków w domu, w tym wychodzących do szkoły na czczo.

W następnej kolejności można podejmować działania doprowadzające do takiego uzupełnienia spożycia domowego każdego ucznia żywnością w szkole, aby bilans dzienny był zadowalający. Przyniesione dane za rok 2000 na temat korzystania z posiłków w szkołach je wydających* sugerują, że potrzeby uczniów uczęszczających do nich były zaspokojone lub bliskie zaspokojenia.

Problemem trudnym do rozwiązania jest brak zaplecza do prowadzenia żywienia przez placówki, im wyższy szczebel kształcenia tym to jest powszechniejsze. Nieco

---

* są to dane dotyczące dnia poprzedzającego kontrolę placówki przez pracownika stacji sanitarno-epidemiologicznej (rycina 3).

łatwiejsze będzie uruchomienie w szkołach nie wykorzystywanego zaplecza kuchennego. Także i w tym wypadku tym częściej się to zdarza im wyższy jest szczebel kształcenia.

Omówiony system monitoringu prowadzonego przez stacje sanitarno-epidemiologiczne, to instrument, który powinien być pomocny przy kreowaniu polityki państwa w zakresie żywienia uczniów. Może być także użyteczny dla wykonawców zadania mającego na celu poprawę żywienia tej grupy ludności (wskazanych w Harmonogramie Narodowego Programu Zdrowia: Ministerstwo Edukacji Narodowej, Ministerstwo Pracy i Spraw Społecznych, samorząd terytorialny) [2].

PODSUMOWANIE

Wykazano, że:

1. W 65% placówek nauczania nie wydawano ciepłych posiłków. Im wyższy stopień kształcenia tym odsetek ten był wyższy (od 50% w szkołach podstawowych i gimnazjach do 80–95% w szkołach ponadpodstawowych), wśród nich było 5 % placówek, które posiadały zaplecze do prowadzenia żywienia, częściej taka sytuacja występowała w szkołach ponadpodstawowych.
2. Ciepłe posiłki spożywało 16,1% (1 090 535) uczniów. Odnosząc tę grupę wyłącznie do szkół wydających posiłki, wydaje się, że zapotrzebowanie na nie było w nich zaspokajane lub było bliskie zaspokojenia. Należy to dokładnie ustalić poprzez zbieranie bezpośrednich danych. Decyzją Głównego Inspektoratu Sanitarnego od 2002 roku dane na ten temat będą zawarte w sprawozdaniu rocznym MZ-53.
3. Możliwość zaspokojenia pragnienia (wypicia napoju) stworzono w 32% szkół, wykorzystywało ją 15% (jeden milion) uczniów.
4. Konsumpcja napojów mlecznych miała miejsce w 4,1% szkół i dotyczyła 1,8% (114 tysięcy) uczniów.
5. W 41% szkół funkcjonowały sklepiki/bufety oferujące głównie słodczyce, pieczywo cukiernicze i napoje bezmleczne.

M. Gajewska, B. Ignar-Golinowska

EVALUATION OF PUPILS' NUTRITION IN POLAND ON THE BASIS OF THE DATA FOR THE YEAR 2001 GATHERED BY THE SANITARY-EPIDEMIOLOGICAL STATIONS

Summary

Having used reports from sanitary-epidemiological stations, a situation of schools' supplementary nutrition in all types of schools in Poland in the year 2001 has been analyzed. It has been stated, that a hot meal is consumed by 16,1% (1 090 535) of pupils. It has been reported, that schools serving meals probably met demand, but meals weren't provided in 65% of schools. In these institutions, creating possibility of serving meals appears to be the most important task on the way to improve pupils' nutrition in schools. In 60% of schools such conditions need to be established from the foundation, while in 5% of schools it is enough to make use of existent potential. It has been emphasized, that a pupil of every school should have possibility to have a drink (today it is possible in 32% of schools) as well as to eat a sandwich. Milk products were consumed in 4% of schools and it concerned 2% of pupils. In 40% of schools a pupil could

purchase in a grocery articles of consumption, mainly confectionery articles and non-milk drinks. However, pupils should be encouraged and stimulated to purchase in groceries products reinforcing rational nutrition.

PIŚMIENNICTWO

1. *Gajewska M.*: Uwarunkowania społeczne stylu życia (ze szczególnym uwzględnieniem zwyczajów żywieniowych) młodzieży w wieku 16–18 lat (w opracowaniu).
2. Harmonogram realizacji Narodowego Programu Zdrowia na lata 1996 – 2005. Ministerstwo Zdrowia i Opieki Społecznej, Departament Polityki Zdrowotnej i Przekształceń Systemowych, Międzyresortowy Zespół Koordynacyjny Narodowego Programu Zdrowia, Warszawa, lipiec 1997.
3. *Ignar-Golinowska B.*: Świetlice w centrum uwagi. Warunki pobytu uczniów w świetlicach. Informator Służba Sanitarna, Biuletyn Państwowej Inspekcji Sanitarnej. Nr 2, 1999 r., 1–2.
4. Sprawozdanie za rok 1999. Cel operacyjny nr 2 Narodowego Programu Zdrowia „Poprawa sposobu żywienia ludności i jakości zdrowotnej żywności”, temat 2.2. „Ocena indywidualnego, całodziennego sposobu żywienia uczniów korzystających z żywienia zbiorowego w szkołach”. Instytut Żywności i Żywienia, Państwowy Zakład Higieny, Biuro Koordynatora ds. Monitoringu Narodowego Programu Zdrowia, Warszawa 2000.
5. Sprawozdanie za rok 1999. Cel operacyjny nr 2 Narodowego Programu Zdrowia „Poprawa sposobu żywienia ludności i jakości zdrowotnej żywności”, temat 2.3. „Przeprowadzenie badania indywidualnego, całodziennego sposobu żywienia uczniów klas V wylosowanych szkół podstawowych z terenu całego kraju”. Instytut Żywności i Żywienia, Państwowy Zakład Higieny, Biuro Koordynatora ds. Monitoringu Narodowego Programu Zdrowia, Warszawa 2000.
6. *Wojnarowska B., Mazur J.*: Zachowania zdrowotne i zdrowie młodzieży szkolnej w Polsce i w innych krajach. Tendencje zmian w latach 1990 – 1998. Katedra Biomedycznych Podstaw Rozwoju i Wychowania, Wydział Pedagogiczny Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, grudzień 2000.

Otrzymano: 2002.08.29